

Agris Bitāns

**JURIDISKAS PIEZĪMES LATGALIEŠU RAKSTU VALODAS KĀ VĒSTURISKA
LATVIEŠU VALODAS PAVEIDA SAKARĀ**

Darba mērķis ir sniegt juridisku latgaliešu valodas kā latviešu valodas paveida vērtējumu, izmantojot galvenokārt analītisko un vēsturisko metodi.

Neskatoties uz to, ka latgaliešu valodu Valsts valodas likums atzīst par latviešu valodas paveidu, nav pilnīgas skaidrības par šīs valodas statusu un praktisko pielietojumu oficiālajā saziņā. Arī valsts iestāžu attieksme ir nepiedodami neatbilstoša – līdz pat latgaliešu valodas pasludināšanai par svešvalodu. Vēsturiskā skatījumā latgaliešu valoda tika atzīta un lietota oficiālajā saziņā, t. sk. arī tiesvedībā, Latgalē.

Esošais normatīvais regulējums paredz daudz plašāku valsts pienākumu – kā aizsargāt, tā arī saglabāt un attīstīt latgaliešu valodu.

Valstij ir aktīvāk jāpilda savi pienākumi šajā jomā.

**LEGAL COMMENTS IN RELATION TO THE LATGALIAN WRITING LANGUAGE AS
A HISTORICAL VARIETY OF LATVIAN**

The paper is aimed at provision of legal assessment of the Latgalian language as a variant of Latvian, using mainly the analytical and historical method.

Notwithstanding the fact that the Official Language Law recognizes that the Latgalian language is a variant of the Latvian language, there is no absolute clarity with regard to the status of this language and its practical use in formal communication. Also the attitude from public authorities is inexcusably inappropriate – as far as declaring the Latgalian language to be a foreign language. However, from historical point of view the Latgalian language was recognised and applied in official communication, including also judicial proceedings, in Latgale.

Positive evaluation has to be given to the discussion, which has been opened with regard to the Latgalian language and its legal status. It should be noted with satisfaction, that their significant contribution is provided also by Latvians from other regions, and edition of „Jurista Vārds” („Lawyer’s Word”), dated 25 October 2011, is a good confirmation. However, the practice is indicative that there is no clarity with regard to legal status of the Latgalian language and its practical use in formal communication. Currently existing approach of the approved establishments on Latvia results from historical prejudices and ignorance.

Existence of a number of languages as official state languages is nothing exceptional, and also the dialects or vernaculars may be constitutionally protected and their use can be defined. In evaluation of the constitutional framework also in other countries, a conclusion should be drawn that proper normative strengthening and daily use of the Latgalian language constitutes no threat to the official language. On the contrary, it could be a basis for raising confidence in Latgale, as well as in other regions. Linguistic diversity is the national cultural and historical heritage, which is worth a special appreciation and protection.

Although nomenclative designation of the Latgalian language (language of Latgale) should be specified, it is much more important to come to understand the content of this concept in order to clearly denote the language, which is spoken not only in the region of Latgale of the contemporary Latvia, but also beyond, preserving for the language its historic roots.

The Latgalian language was recognized to be one of the cornerstones in foundation of the Latvian state when the Latvian state was founded, and it was consistently respected also after the Republic of

Latvia was proclaimed. In the normative field forgetting or disregarding of the Latgalian language has started to be present only after K. Ulmanis' coup, while depriving the Latgalian language of its legal status and regulation.

With the Official Language Law the Republic of Latvia in a normative way has demonstrated its special attitude towards the Latgalian language. The State has determined not only to protect and at the same time to regulate the Latgalian language, but has assumed even larger active obligation to maintain and to develop the Latgalian language.

There are neither legal nor linguistic or logical grounds to declare the Latgalian (Latgale) language (not to say the dialect!) to be a foreign language. The claim that the Latvian literary language is the only one to be recognized as the official language would have to be considered erroneous, because it has no normative basis. Latgalian language meets all requirements for a literary language, i. a., it has approved orthography rules in accordance with the laws and regulations of the Republic of Latvia.

Conclusions made by the decision of Senate in case No. A42571907 S-596/2009, dated 18 August 2009, cannot be construed to be legitimate, because these are not only discrepant with legal method, but also clearly contrary to the logic. Declaring the Latgalian language, as well as any dialect to be a foreign language causes great damage to statehood of Latvia, first of all, to the local self-confidence.

There is no legal basis to prevent contacts with governmental and local authorities in any vernacular or dialect of Latvian, still less there is a legal basis to limit communication in officially recognised variant of the official language – Latgalian (of Latgale) language.

The State in the nearest future should enforce in practice the obligation undertaken by the Official Language Law – „maintenance, protection and development of the Latgalian written language as a historic variant of the Latvian language”. Including practical use of the Latgalian language as a variant of the Latvian language should be ensured in communication with governmental and local authorities in the Republic of Latvia according to the existing law. The State should ensure obligations undertaken by the Official Language Law and should guarantee possibilities to apply to the authorities with a document, drawn up in Latgalian. However, the State should not confine itself only to provision of the document circulation in Latgalian, but it should also carry out a series of other real activities, including allocation of necessary funds from the State budget in order to maintain, to protect and to develop the Latgalian language.

Ievads

Jāizsaka pateicība izdevumam „Jurista Vārds”, kurš 2011. gada 25. oktobra numurā (Nr. 43 (690)) apkopojā ievērojamu juristu domas par latgaliešu valodu. Tas ļauj netērēt laiku, lai pārliecinātu, ka šis jautājums ir juridiskas izpētes vērts. Tāpat tas apliecina – tā nav tikai viena Latvijas novada iedzīvotāju iedomas, ka viņiem var būt sava valoda, kuras lietošanai varētu būt vieta arī oficiālajā saziņā.

Šī raksta mērķis ir aplūkot latgaliešu valodu kā latviešu valodas paveidu juridiskajā skatījumā. Skaidrs, ka vienā rakstā nevarēs sniegt atbildes uz visiem jautājumiem un piedāvāt juridisku risinājumu. Tomēr, lai saprastu latgaliešu valodas juridisko statusu, ir jāizvērtē juridiska rakstura jautājumi.

Lai varētu šo jautājumu apsvērt racionāli, vispirms ir jāiztirzā vairāki aizspriedumi un neskaidrības.

Pirmkārt, ir jānorāda, ka diskusijās par latgaliešu valodu netiek skaidri nošķirts skatu punkts, no kura šis jautājums tiek aplūkots. Runājot par jebkuru valodu, ir jānošķir valoda kā lingvistisks (valodniecisks)⁴⁶ koncepts no juridiska un sociāla koncepta. Katrā no tiem valodas definējums un arī izpratne var atšķirties. Nenoliedzot katra koncepta nozīmīgumu, šī raksta izpētes objekts būs valoda kā juridisks koncepts.

Otrkārt, ne vienmēr ir skaidri nošķirti tādi jēdzieni kā *valoda*, *dialekts* un *izloksne*. Izpratne par to,

46 Sk. *Latviešu valodas vārdnīca* (1998). Rīga: Avots. 839; *Latviešu valodas vārdnīca* (2006). Rīga: Avots. 1147.

kas ir dialekts un kas ir izloksne, laika gaitā mainās. Tas, ka vēsturiski vairuma Latvijas sabiedrības apziņā ir iesakņojies, ka latgaliešu valoda ir tikai dialekts vai izloksne, bet ne valoda, nonāk pretrunā ar pasaulē izplatīto viedokli, ka tā ir atsevišķa valoda, kuru pat māca ārvalstu universitātēs. Tas, ka latviešu valoda kā valoda izveidojās 19. gs. otrajā pusē⁴⁷, nenozīmē, ka tā ir izveidojusies ne no kā. Tā nevarēja izveidoties bez Latvijas teritorijā pirms tam pastāvošajām valodām⁴⁸, t. sk. senās latgaļu valodas⁴⁹.

Treškārt, ir vērts tikt skaidrībā ar terminoloģisko apzīmējumu – *latgaļu* vai *latgaliešu* valoda. Terminu *latgaļu valoda* lieto divās nozīmēs: no vēsturiskās perspektīvas – senās latgaļu cilts valoda, kurā runāja visos mūsdienu Latvijas teritorijas austrumos; no mūsdienu perspektīvas – valoda, kurā runā mūsdienu Latvijas Latgales reģionā. Latvijā tā tiek uzskatīta par latviešu valodas dialektu, bet pasaulē ir plaši izplatīts viedoklis, ka tā ir atsevišķa valoda. Autoraprāt, termins *latgaļu valoda* (*latgaļu volūda*) būtu atbilstošāks, jo tas aptver senāku šīs valodnieciskās vienības izcelsmi un normatīvismu, kā arī tās pastāvēšanu ārpus Latgales teritorijas. Līdz ar to termins *latgaļu valoda* rakstā tiks lietots kā pagaidu termins šīs valodnieciskās vienības apzīmēšanai.

Vai latgaļu valoda ir drauds?

Neatkarīgi no šīs valodnieciskās vienības apzīmējuma un valodas vai dialekta nosaukuma pamatjautājums ir par šīs valodnieciskās vienības statusu Latvijā. Līdz ar to arī par to, vai Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2009. gada 18. augusta lēmumā lietā Nr. A42571907 S–596/2009 atzītais, ka *Latgaliešu rakstu valodā sastādīts dokuments atzīstams par dokumentu, kas sastādīts svešvalodā*, iztur kritiku?

Izvērtējot šī nolēmuma⁵⁰ tēzes⁵¹, rodas izjūta, ka latgaļu valoda aplūkota kā kaut kas antagonisks. Bez loģiskajām un juridiskajām šī lēmuma kļūdām, kas tiks aplūkotas vēlāk, ir acīmredzams, ka jātieks skaidrībā, vai latgaļu valoda, pat būdama izloksnes vai dialekta statusā, ir valsts valodas drauds?

Šajā sakarā ir svētīgi iepazīt citu valstu valsts valodas konstitucionālo regulējumu.

Piem., **Spānijas** konstitūcijas 3. pants atzīst, ka bez kastīliešu kā oficiālās Spānijas valodas tiek atzīta citu vietējo valodu pastāvēšana reģionos (3. panta 2. daļa). Savukārt dažādu valodu esamība tiek atzīta par kultūrvēsturisku Spānijas mantojumu, kas ir sevišķas cieņas un aizsardzības objekts (3. panta 3. daļa)⁵². Arī **Francijas** konstitūcija, pasludinot franču valodu par Francijas oficiālo valodu (2. pants),

47 *Latviešu konversācijas vārdnīca* (1934–1935), XI. Rīga: A. Gulbja apgādībā. 22 266–22 268. sleja.

48 *Turpat*, 22 162. sleja.

49 *Turpat*, 22 251. sleja.

50 <http://www.at.gov.lv/lv/info/archive/department3/2009/>, sk. 12.12.2011.

51 **Tēze:** No tiesību normu vēsturiskās un sistēmiskās analīzes izriet, ka ar jēdzienu *latviešu valoda* Latvijas Republikas Satversmes 4. pantā ir aptverta latviešu literārā valoda. Tādējādi latviešu literārā valoda ir valsts valoda Administratīvā procesa likuma 110. panta izpratnē.

Tēze: Latviešu literārās valodas kā valsts valodas atzīšanas mērķis ir nostiprināt valsts administratīvo vienotību. Likumdevējs nošķir latgaliešu valodu kā latviešu valodas paveidu no latviešu literārās valodas. Atsevišķas latviešu valodas izloksnes izdalīšana un valsts valodas statusa piešķiršana būtu pretēja likumdevēja noteiktajam mērķim.

Tēze: Citas izloksnes vai valodas Administratīvā procesa likuma 110. panta izpratnē ir svešvalodas. Latgaliešu rakstu valodā sastādīts dokuments atzīstams par dokumentu, kas sastādīts svešvalodā.

52 **Article 3 [Official Language].** (1) Castilian is the official Spanish language of the state. All Spaniards have the duty to know it and the right to use it. (2) The other languages of Spain will also be official in the respective autonomous communities, in accordance with their Statutes. (3) The richness of the linguistic modalities of Spain is a cultural patrimony which will be the object of special respect and protection. http://www.senado.es/constitu_i/indices/consti_ing.pdf, sk. 12.12.2011.

atzīst reģionālās valodas kā Francijas mantojuma daļu (75–1. pants)⁵³.

Somijas konstitūcija atzīst ne tikai somu valodu un zviedru valodu kā Somijas nacionālās valodas (17. panta 1. un 2. daļa), bet arī sāmu un romu, un citu pamatiedzīvotāju grupu tiesības uz savas valodas lietošanu un attīstīšanu⁵⁴. Līdzīgi arī **Norvēģijas** konstitūcija paredz valsts pienākumu nodrošināt sāmiem viņu valodas aizsardzību un attīstību (110^a. pants)⁵⁵.

Savukārt **Itālijas** konstitūcijas 6. pants aizsargā lingvistiskās minoritātes ar speciālu likumu⁵⁶.

Apkopojot iepriekš minēto, ir redzams, ka citu valstu konstitūcijas ne tikai nodrošina pamatiedzīvotāju valodu aizsardzību, bet pat dialektus un citas lingvistiskās dažādības atzīst par nacionālo kultūrvēsturisko mantojumu, kas ir sevišķas cieņas un aizsardzības vērts. Latvijā, savukārt, oficiālo iestāžu nostāja ir pretēja. Pieļauju, ka tas ir vēsturisku aizspriedumu un arī nezināšanas rezultāts.

Latgaļu valodas statusa ģenēze

Valstiska latgaļu valodas atzīšana nav sākusies tikai 1999. gada 9. decembrī, kad tika pieņemts Valsts valodas likums⁵⁷.

Latgaļu valodas juridiskā statusa aizsākumi ir meklējami jau 1917. gadā, kad Rēzeknes kongress 10. maijā (pēc jaunā stila) pieņēma vēsturisku lēmumu: *Mēs, Latgolas latvieši (t. i., latgaļi), apsavinodami ar Kurzemes un Vidzemes latvišim, paturēsim savu pašvaldeību, pašnūteikšonas tīseību volūdas, ticeibas, bazneicas, skolu un saimisteibas, kai ari zemes jautōjumā. (Mēs, Latgales latvieši (t. i., latgaļi), apvienodamies ar Kurzemes un Vidzemes latviešiem, paturēsim savu pašpārvaldi, pašnoteikšanās tiesības valodas, ticības, baznīcas, skolu un saimnieciskajā, kā arī zemes jautājūmā.*⁵⁸ Pārējo latviešu novadu pārstāvji Rēzeknes kongresa lēmumu apstiprināja 1917. gadā Latviešu pagaidu nacionālās padomes kongresā Valkā.

1918. gada 6. decembra Pagaidu nolikuma par Latvijas tiesām un tiesāšanas kārtību (kas vēlāk kļuva par Tiesu iekārtas likumu)⁵⁹ 10. panta piezīme skaidri norādīja: *Visām valsts iestādēm un amatpersonām jāpieņem iestāžu un privātpersonu iesniegumi latgaliešu izloksne. Latgale valsts un pašvaldības iestādēm, ka ari amatpersonām ir tiesība lietot latgaliešu izloksni darbvedībā un*

53 **Article 2 [State Form and Symbols]**. (1) The language of the Republic is French. **Article 75-1 [Regional Languages]**. Regional languages are part of France's heritage. <http://www.assemblee-nationale.fr/english/8ab.asp>, sk. 12.12.2011.

54 **Section 17: Right to one's language and culture**. The national languages of Finland are Finnish and Swedish. The right of everyone to use his or her own language, either Finnish or Swedish, before courts of law and other authorities, and to receive official documents in that language, shall be guaranteed by an Act. The public authorities shall provide for the cultural and societal needs of the Finnish-speaking and Swedish-speaking populations of the country on an equal basis. The Sami, as an indigenous people, as well as the Roma and other groups, have the right to maintain and develop their own language and culture. Provisions on the right of the Sami to use the Sami language before the authorities are laid down by an Act. The rights of persons using sign language and of persons in need of interpretation or translation aid owing to disability shall be guaranteed by an Act. <http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1999/en19990731.pdf>, sk. 12.12.2011.

55 **Article 110^a**. It is the responsibility of the authorities of the State to create conditions enabling the Sami people to preserve and develop its language, culture and way of life. <http://www.stortinget.no/en/In-English/About-the-Storting/The-Constitution/The-Constitution/>, sk. 12.12.2011.

56 **Article 6 [Linguistic Minorities]**. The Republic protects linguistic minorities by special laws. http://www.senato.it/documenti/repository/istituzione/costituzione_inglese.pdf, sk. 12.12.2011.

57 Valsts valodas likums: LR likums (1999). *Latvijas Vēstnesis*. Nr. 428/433 (1888/1893). 21. decembrī; *Ziņotājs* (2000). Nr. 1. 13. janvārī.

58 *Latgolas pagaidu zemes padūmes ziņojums* Nr. 1.

59 *Likumu un valdības rīkojumu krājums*, 1 (1919). Nr. 10. 15. jūlijā.

sarakstoties, ka arī sludinājumos, uz izkārtnēm u.t.t. Tāpat latgaļu valodas lietošana pirmajos Latvijas Republikas pastāvēšanas gados bija skaidri definēta – visām valsts iestādēm un amatpersonām bija jāpieņem dokumenti latgaļu valodā, t. sk. arī tiesvedībā, un Latgalē bija tiesības to lietot kā valsts un pašvaldības iestādēs, tā arī privātajā komunikācijā.

1919. gada likums „Par Latvijas izglītības iestādēm”⁶⁰ sniedza nākamo juridisko latgaļu valodas statusa nostiprinājumu – jau izglītības jomā. Šī likuma 39. pants noteica, ka *Visās obligatoriskās skolās mācība jasniedz skolēnu ģimenes valodā*, savukārt par skolēna ģimenes valodu saskaņā ar šī likuma 40. pantu tika atzīta tā valoda, kuru norāda bērna vecāki, piesakot bērnu skolā, un kurā viņš var brīvi izteikt savas domas.

Kā loģisks turpinājums juridiskā latgaļu valodas statusa nostiprināšanai Latvijas Republikā ir atzīstami 1921. gada 21. augustā pieņemtie Ministru kabineta „Noteikumi par latgaliešu izloksnes lietošanu”⁶¹. Pēc būtības šie noteikumi atkārtoja jau Tiesu iekārtas likuma 10. panta piezīmi: *1. Visām valsts iestādēm un amata personām jāpieņem iestāžu un privātpersonu iesniegumi latgaliešu izloksnē. 2. Latgalē valsts un amata personām, kā arī pašvaldības iestādēm ir tiesība lietot latgaliešu izloksni sarakstoties, kā arī sludinājumos un uz izkārtnēm u.t.t.*

To, ka pirmās republikas laikā (1918–1940) rūpējās par latgaļu valodas attīstību, apliecina Izglītības ministra biedra D. Jaudzema 1929. gada 19. jūnija rīkojums Nr. 2593 „Par latgaliešu izloksnes pareizrakstību”⁶², ar kuru tika noteikts, ka skolās, kurās māca latgaliešu izloksni, pareizrakstībai par pamatu ņemami latgaliešu izloksnes ortogrāfijas kārtošanas komisijas izstrādātie un izglītības ministrijas apstiprinātie „Noteikumi par latgaliešu izloksnes ortogrāfiju”.

Nenoliedzami, iepriekš nosauktie normatīvi akti apliecina latgaļu valodas valstiskās atzīšanas un regulējuma attīstību Latvijas Republikā tās pirmsākumos. Latgaļu valodas normatīvais regulējums strauji mainās pēc K. Ulmaņa apvērsuma 1934. gadā, kad parādās doma par *pareizu* latviešu valodu u. tml. To uzskatāmi parāda 1934. gada 2. augustā pieņemtie Tiesu iekārtas likuma 10. panta grozījumi, kur *pazīd* piezīme par latgaliešu izloksnes lietošanu⁶³.

Latgaļu valoda kā viens no Latvijas valsts dibināšanas stūrakmeņiem tika atzīta, dibinot Latvijas Republiku, un tas tika konsekventi respektēts arī pēc Latvijas Republikas proklamēšanas. Tāpat ir pamats atzīt, ka šai valodnieciskajai vienībai Latvijas Republikas normatīvajā regulējumā pastāvēja savs noteikts statuss. Normatīvajā laukā latgaļu valodas *aizmiršana* vai ignorēšana sākās tikai pēc K. Ulmaņa apvērsuma. Taču jāšaubās, ka tas atņēma juridisko latgaļu valodas statusu un tās lietošanas regulējumu, lai gan praksē notika latgaļu valodas ignorēšana.

Latgaļu valoda esošajā normatīvajā regulējumā

Arī vispārīgi apskatot esošo normatīvo regulējumu, jāsecina, ka tajā ir rodama vieta latgaļu valodai.

Latvijas Republikas Satversmes 4. panta 1. teikums nosaka, ka valsts valoda Latvijas Republikā ir latviešu valoda. Valsts valodas likums, savukārt, nosaka, ka Latvijas Republikā valsts valoda ir

60 *Likumu un valdības rīkojumu krājums*, 13 (1919). Nr. 155. 31. decembrī.

61 *Likumu un valdības rīkojumu krājums*, 16 (1921). Nr. 157. 10. septembrī; *Valdības Vēstnesis* (1921). Nr. 183. 17. augustā.

62 *Valdības Vēstnesis* (1929). Nr. 137. 21. jūnijā.

63 *Likumu un valdības rīkojumu krājums*, 21 (1934). Nr. 224. 21. augustā.

latviešu valoda (3. panta 1. daļa) un ka Latvijas Republikā ikvienam ir tiesības vērsties ar iesniegumiem un sazināties valsts valodā iestādēs, sabiedriskajās un reliģiskajās organizācijās, uzņēmumos (uzņēmējsabiedrībās) (3. panta 2. daļa).

Vienlaikus šī paša panta ceturtajā daļā ir skaidri norādīta valsts apņemšanās nodrošināt **latgaliešu rakstu valodas** kā vēsturiska **latviešu valodas paveida saglabāšanu, aizsardzību un attīstību**⁶⁴.

No šīs tiesību normas skaidri izriet, ka valstij ir sevišķa attieksme pret latgaļu valodu (latgaliešu valodu). Vispirms ir jānorāda, ka valsts ir apņēmusies aizsargāt latgaļu valodu. Termins *aizsardzība* juridiskajā doktrīnā nozīmē vienlaikus arī regulēšanu⁶⁵. Un regulēt var to, kas tiek atzīts un pastāv, tādēļ ir grūti iedomāties, ka valsts aizsargā (un regulē) latgaļu valodu, kuru nemaz neatzīst.

Būtiski norādīt, ka valsts ir uzņēmusies vēl lielāku pienākumu – (1) **saglabāt** un (2) **attīstīt** latgaliešu rakstu valodu, t. i., latgaļu valodu. Tas, savukārt, pieprasa daudz aktīvāku valsts uzvedību – veikt visas nepieciešamās darbības, lai saglabātu un attīstītu latgaļu valodu.

Tomēr visvairāk neskaidrību ir par to, kā reālajā dzīvē izpaužas *latgaliešu rakstu valodas kā vēsturiska latviešu valodas paveida saglabāšana, aizsardzība un attīstība*. Vai tas dod tiesības vērsties iestādē ar dokumentu, kas ir uzrakstīts latgaļu valodā? Vai iestādēm šāds dokuments ir jāpieņem un jāizskata pēc būtības? Kādā valodā uz to ir jāatbild? Un vai vispār oficiālā saziņa, t. sk. Saeimas deputāta zvēresta došana, var notikt latgaļu valodā?

Šajā sakarā ir vērts vēlreiz izvērtēt Valsts valodas likumu. Valsts valodai Latvijas Republikā ir noteikts juridiskais statuss. Valsts, privāto iestāžu darbiniekiem, kā arī komersantiem, t. sk. ārvalstu speciālistiem un uzņēmumu (uzņēmējsabiedrību) ārvalstu pārvaldes locekļiem, un pašnodarbinātajiem:

- jāprot un jālieto valsts valoda tādā apjomā, kāds nepieciešams savu profesionālo un amata pienākumu veikšanai (6. pants);
- sēžu un citu darba sanāksmju valoda ir valsts valoda (7. panta 1. daļa);
- dokumentācija jāved valsts valodā (8. pants);
- to rīkotiem pasākumiem ir jānotiek valsts valodā (11. panta 1. daļa).

Bez tam:

- Nacionālo bruņoto spēku struktūrvienībās lietojama tikai valsts valoda (12. pants);
- fizisko un juridisko personu līgumi par ārstniecības, veselības aprūpes, sabiedriskās drošības un citu sabiedrisku pakalpojumu sniegšanu Latvijas teritorijā slēdzami valsts valodā (9. pants);
- ikvienai iestādei, organizācijai un uzņēmumam (uzņēmējsabiedrībai) jāpieņem un jāizskata valsts valodā noformēti dokumenti (10. panta 1. daļa);
- tiesvedība Latvijas Republikā notiek valsts valodā (13. pants);
- izglītība Latvijas Republikā ir iegūstama valsts valodā (14. pants), zinātnisko grādu iegūšanai darbs ir jāiesniedz un jāizstāvē valsts valodā vai jānodrošina tulkojums (15. pants).

Tātad atliek vien definēt, kas ir latviešu valoda, un tad varētu secināt, kādas ir latgaļu valodas lietošanas iespējas. Uz jautājumu *Kas ir latviešu valoda?* saistībā ar valsts valodu visbiežāk dzirdētā atbilde ir *Latviešu literārā valoda*. Vai šādai atbildei ir normatīvs vai loģisks pamats? Lai cik tas

64 (4) Valsts nodrošina latgaliešu rakstu valodas kā vēsturiska latviešu valodas paveida saglabāšanu, aizsardzību un attīstību.

65 Sk., piem., Суханов, Е. (ответственный редактор, 1994). *Гражданское право, 1*. Москва: Издательство БЕК. 359; Сергеев, А., Толстой, Ю. (ответственные редактора, 2007). *Гражданское право, 1*. Москва: Издательство „Проспект”. 378–379.

neskanētu dīvaini, uz šo jautājumu ir jāatbild negatīvi – nav!

Neviens likums vai cits normatīvais akts to nenosaka. Lai gan Valsts valodas likuma 23. panta 1. daļa nosaka, ka oficiālajā saziņā latviešu valoda lietojama, ievērojot spēkā esošās literārās valodas normas. Gramatiski interpretējot, termins *literārs* attiecas uz daiļliteratūru vai rakstu valodas normām atbilstošu vai arī īpašu koptu un normētu valodu⁶⁶. Nevajadzētu būt strīdu, ka latgaļu valoda atbilst visām šīm pazīmēm, jo tajā tiek izdota daiļliteratūra, rakstīta dzeja, dzied dziesmas, tiek iestudētas teātra izrādes un ir pat uzņemta kinofilma. Vēl vairāk – Valsts valodas centra Latviešu valodas ekspertu komisijas Latgaliešu ortogrāfijas apakškomisija ar 2007. gada 28. septembra lēmumu Nr. 1 apstiprināja „Latgaliešu rakstības noteikumus”, nosakot latgaļu valodas normatīvu.

Jānorāda, ka gan Senāts, gan citas valsts iestādes ignorē Valsts valodas likuma 23. panta 3. daļas nosacījumus – latviešu literārās valodas normas apstiprina Ministru kabinets. Kabinets nav apstiprinājis latviešu literārās valodas normas.

Atbilstoši nav arī normatīva pamata secināt, ka valsts valoda, kurā var tikt veikta neierobežota saziņa ar valsts un pašvaldības iestādēm, kā arī privātpersonām, ir tikai latviešu literārā valoda. Tāpat apgalvojums, ka par valsts valodu ir atzīstama tikai latviešu literārā valoda, nav pamatots. Līdz ar to šobrīd nav juridiska pamata liegt sazināties ar valsts un pašvaldības iestādēm jebkurā latviešu valodas izloksnē vai dialektā. Vēl jo mazāk juridiska ir prakse ierobežot saziņu oficiāli atzītajā valsts valodas paveidā – latgaļu (latgaliešu) valodā.

Īsas piezīmes par Senāta lēmumu

Kā jau norādīts iepriekš, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2009. gada 18. augusta lēmumā lietā Nr. A42571907 S–596/2009 paustajam apgalvojumam, ka tikai latviešu literārā valoda ir valsts valoda Administratīvajā procesa likuma 110. panta izpratnē, nav rodams tiešs normatīvais pamatojums.

Faktiski Senāts šajā lietā selektīvi iztulkoja (interpretēja) Satversmes un Valsts valodas likuma tekstu. Neizmantojot visu Valsts valodas likuma tekstu, tika pārkāpts sistēmiskās iztulkošanas princips. Iespējams, neinformētības dēļ, arī izmantojot vēsturisko iztulkošanas metodi, Senāts netika izmantojis visus ar latgaļu valodu saistītos pirmās Latvijas Republikas (1918–1940) normatīvos aktus.

No juridiskās tehnikas viedokļa ne mazāk nepiedodami ir tas, ka tika piemēroti Ministru kabineta noteikumi⁶⁷, lai iztulkotu augstākās hierarhijas aktu – Valsts valodas likumu. Pie tam šo noteikumu 8. punkta 4. teikums satur skaidru norādi uz Valsts valodas likuma prasību ievērošanu.

Vēl vairāk neizpratnes rada apstākļi, ka šie 1996. gadā pieņemtie noteikumi tika piemēroti, lai iztulkotu vēlāk, 1999. gadā, pieņemtu likumu – Valsts valodas likumu. Taisnības labad jānorāda, ka šajā lietā netika pareizi iztulkots un piemērots arī Ministru kabineta 1996. gada 23. aprīļa noteikumu Nr. 154 „Dokumentu izstrādāšanas un noformēšanas noteikumi” 8. punkts⁶⁸, kas saturēja prasību

66 *Latviešu valodas vārdnīca* (1998). Rīga: Avots. 440; *Svešvārdu vārdnīca* (1999). Rīga: Jumava. 439; *Latviešu valodas vārdnīca* (2006). Rīga: Avots. 603.

67 Ministru kabineta 1996. gada 23. aprīļa noteikumi Nr. 154 „Dokumentu izstrādāšanas un noformēšanas noteikumi”.

68 8. Dokuments jāraksta skaidri salasāmā rakstā literārā valodā, ievērojot valsts valodas pareizrakstības normas un terminoloģiju. Vārdu pārņemšanā, vārdu un konstrukciju lietošanā jāievēro valsts valodas normas. Dokumenta izteiksmei jābūt precīzai, konkrētai un nepārprotamai. Izvēloties dokumenta valodu, jāievēro Valodu likuma prasības.

rakstīt dokumentu literārajā valodā. Tas, kā norādīts iepriekš, deva (dod) pamatu iestādēm pieņemt dokumentu latgaļu valodā, ja tas bija (ir) uzrakstīts atbilstoši literārās valodas prasībām, jo latgaļu valodas pareizrakstības normas un terminoloģija lēmuma pieņemšanas brīdī jau bija apstiprinātas likumā noteiktā veidā, un līdz ar to tā juridiski bija (ir) atzīstama par literāru valodu.

Tik strikta *piekasišanās* dokumenta valodas atbilstībai literārās valodas prasībām var radīt situāciju, kad iestāde pamatoti atsakās pieņemt dokumentu tikai tāpēc, ka tajā ir daudz gramatisku kļūdu vai ir izteikumi, kas tiek lietoti ikdienas valodā, bet vēl nav atzīti literārajā.

Un – visbeidzot – par pilnīgi neloģisku ir jāatzīst secinājums, ka **latgaļu valoda** Latvijā Administratīvā procesa likuma 110. panta izpratnē ir **atzīstama par svešvalodu**. Savukārt secinājumā, ka jebkura izloksne, t. sk. suitu vai kāda cita, ir atzīstama par svešvalodu, Senāts ir izgājis ārpus elementārās loģikas, jo tādējādi jebkura Latvijā lietotā izloksne automātiski tiek kvalificēta par svešvalodu – kādā ārvalstī dzīvojošas tautas valodu⁶⁹. Šī secinājuma pretruna ir acīmredzama. Šāda latgaļu valodas pretnostatīšana latviešu valodai ir pilnīgi nepamatota un nerada neko citu, izņemot protestu un nepatiku.

Tāpēc ir jāmaina valsts iestāžu kļūdainā attieksme, pareizi jāinterpretē Valsts valodas likums un jānodrošina tā 3. panta 4. daļā noteiktais. Tāpat ir jāveic izglītošanas darbs, lai saprastu, ka latgaļu valodas lietošana oficiālajā saziņā ir ne tikai likumīga, bet arī stiprinās latviešu valodu kā vienīgo valsts valodu. Tas, savukārt, veicinās visu novadu lokālpatriotismu.

Valstij ir jāuzņemas daudz aktīvāka loma, nodrošinot praktisku latgaļu valodas kā latviešu valodas paveida izmantošanu saziņā ar valsts un pašvaldības iestādēm Latvijas Republikā esošā regulējuma ietvaros. Tomēr nevajadzētu aprobežoties tikai ar iespēju vērsties iestādē ar dokumentu, kas ir uzrakstīts latgaļu valodā. Valstij ir jāveic virkne citu darbību, t. sk. jāatvēr nepieciešamais valsts budžeta finansējums, lai saglabātu, aizsargātu un attīstītu latgaļu valodu.

Noslēgums

Aizsākusies diskusija par latgaļu valodu un tās juridisko statusu ir vērtējama pozitīvi. Ar gandarījumu jāatzīmē, ka nozīmīgu pienesumu dod arī citu novadu latvieši, un 2011. gada 25. oktobra izdevums „Jurista Vārds” ir labs apliecinājums tam. Tomēr prakse liecina, ka nav skaidrības par juridisko latgaļu valodas statusu un tās praktisko pielietojumu oficiālajā saziņā. Šobrīd pastāvošā Latvijas oficiālo iestāžu attieksme ir vēsturisku aizspriedumu un nezināšanas rezultāts.

Vairāku valodu kā oficiālo valsts valodu pastāvēšana nav nekas ārkārtējs, arī dialekti vai izloksnes var būt konstitucionāli aizsargāti, un var tikt noteikta to lietošana. Vērtējot arī citu valstu konstitucionālo regulējumu, jāsecina, ka pareiza latgaļu valodas normatīvā nostiprināšana un pielietošana ikdienā nav valsts valodas drauds. Tieši otrādi – tā varētu būt gan Latgales, gan arī citu novadu pašapziņas augšanas pamats. Lingvistiskā dažādība ir nacionālais kultūrvēsturiskais mantojums, kas ir sevišķas cieņas un aizsardzības vērts.

Bez tā, ka ir jāprecizē latgaļu (latgaliešu) valodas terminoloģiskais apzīmējums, daudz svarīgāk ir tikt skaidrībā ar šī jēdziena saturu, lai ar to skaidri apzīmētu valodu, kurā runā ne tikai mūsdienu Latvijas Latgales reģionā, bet arī ārpus tā, saglabājot valodai tās vēsturiskās saknes.

Latgaļu valoda kā viens no Latvijas valsts dibināšanas stūrakmeņiem tika atzīts, dibinot Latvijas
69 *Latviešu valodas vārdnīca* (1998). Rīga: Avots. 779; *Latviešu valodas vārdnīca* (2006). Rīga: Avots. 1060.

Republiku, un tas tika konsekventi respektēts arī pēc Latvijas Republikas proklamēšanas. Normatīvajā laukā latgaļu valodas *aizmiršana* vai *ignorēšana* sākās tikai pēc K. Ulmaņa apvērsuma, un šajā procesā tika likvidēts latgaļu valodas juridiskais statuss un tās regulējums.

Ar Valsts valodas likumu Latvijas Republika ir normatīvi demonstrējusi, ka tai ir sevišķa attieksme pret latgaļu valodu. Valsts ir apņēmusies ne tikai aizsargāt un vienlaikus regulēt latgaļu valodu, bet ir uzņēmusies vēl lielāku, vēl aktīvāku pienākumu – **saglabāt** un **attīstīt** latgaļu valodu.

Latgaļu (latgaliešu) valodas (kur nu vēl izloksnes!) pasludināšanai par svešvalodu nav ne juridiska, ne lingvistiska, ne arī loģiska pamata. Apgalvojums, ka par valsts valodu ir atzīstama tikai latviešu literārā valoda, būtu atzīstams par kļūdainu, jo tam trūkst normatīva pamata. Latgaļu valoda atbilst visām literāras valodas prasībām, t. sk. tai ir apstiprināti rakstības noteikumi atbilstoši Latvijas Republikas normatīvajiem aktiem.

Senāta 2009. gada 18. augusta lēmuma lietā Nr. A42571907 S–596/2009 secinājumus nevar atzīt par tiesiskiem, jo tie ne tikai ir neatbilstoši juridiskajai tehnikai, bet ir arī acīmredzamā pretrunā ar loģiku. Latgaļu valodas kā jebkuras izloksnes, dialekta pasludināšana par svešvalodu nodara lielu kaitējumu Latvijas valstiskumam, vispirms jau lokālajai pašapziņai.

Nav juridiska pamata liegt sazināties ar valsts un pašvaldības iestādēm jebkurā latviešu valodas izloksnē vai dialektā, vēl jo mazāk ir juridisks pamats ierobežot saziņu oficiāli atzītajā valsts valodas paveidā – latgaļu (latgaliešu) valodā.

Valstij tuvākajā laikā būtu jārealizē praksē Valsts valodas likumā uzņemta saistība *latgaliešu rakstu valodas kā vēsturiska latviešu valodas paveida saglabāšana, aizsardzība un attīstība*, t. sk. jānodrošina praktiska latgaļu valodas kā latviešu valodas paveida izmantošana saziņā ar valsts un pašvaldības iestādēm Latvijas Republikā atbilstoši spēkā esošajam likumam. Valstij ir jānodrošina Valsts valodas likumā uzņemto pienākumu izpilde un jāgarantē iespējas vērsties iestādē ar dokumentu, kas ir uzrakstīts latgaļu valodā. Taču valstij nevajadzētu aprobežoties tikai ar dokumentu aprites nodrošināšanu latgaļu valodā – ir jāveic virkne citu reālu darbību, t. sk. jāatvēr nepieciešamais valsts budžeta finansējums, lai saglabātu, aizsargātu un attīstītu to.

LITERATŪRA

Baldunčičs, Juris (red., 1999). *Svešvārdu vārdnīca*. Rīga: Jumava.

Guļevska, Dainuvīte, Rozenstrauha, Irēna, Šnē, Doresa (sak., 2006). *Latviešu valodas vārdnīca*. Rīga: Avots.

Švābe, A., Būmanis, A., Dišlērs, K. (red., 1934–1935). *Latviešu konversācijas vārdnīca, XI*. Rīga: A. Gulbja spiestuve.

Autoru kolektīvs (1998). *Latviešu valodas vārdnīca*. Rīga: Avots.

Суханов, Е. (ответственный редактор, 1994). *Гражданское право, I*. Москва: издательство БЕК.

Сергеев, А., Толстой, Ю. (ответственные редактора, 2007). *Гражданское право, I*. Москва: издательство „Проспект”.

Latgolas pagaidu zemes padūmes ziņojums Nr. 1.

Likumu un valdības rīkojumu krājums, 1 (1919). Nr. 10. 15. jūlijā.

Likumu un valdības rīkojumu krājums, 13 (1919). Nr. 155. 31. decembrī.

Likumu un valdības rīkojumu krājums, 16 (1921). Nr. 157. 10. septembrī.

- Likumu un valdības rīkojumu krājums*, 21 (1934). Nr. 224. 21. augustā.
Ministru kabineta noteikumi Nr. 154 „*Dokumentu izstrādāšanas un noformēšanas noteikumi*” (1996). 23. aprīlī.
- Valsts valodas likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis* (1999). Nr. 428/433 (1888/1893). 21. decembrī; *Ziņotājs* (2000). Nr. 1. 13. janvārī.
- Valdības Vēstnesis* (1921). Nr. 183. 17. augustā.
Valdības Vēstnesis (1929). Nr. 137. 21. jūnijā.
- <http://www.assemblee-nationale.fr/english/8ab.asp>, sk. 12.12.2011.
<http://www.at.gov.lv/lv/info/archive/department3/2009/>, sk. 12.12.2011.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1999/en19990731.pdf>, sk. 12.12.2011.
http://www.senado.es/constitu_i/indices/consti_ing.pdf, sk. 12.12.2011.
http://www.senato.it/documenti/repository/istituzione/costituzione_inglese.pdf, sk. 12.12.2011.
<http://www.stortinget.no/en/In-English/About-the-Storting/The-Constitution/The-Constitution/>, sk. 12.12.2011.